

שלושה שבועות בהגנת תל-חי

במחיצתו של יוסף טרומפלדור

שאול אביגור (מאירוב)

עדות אישית מרתקת של שאול אביגור - שהטביע את חותמו כמעט בכל פעילות ביטחונית לפני הקמת המדינה, ולימים עמד בראש משרד הביטחון - על קרב תל-חי. המאמר מביא את ניחוח התקופה. אף על פי שהוא מתאר את המאורעות ללא כחל וסרק ואת טרומפלדור כמפקד בשר ודם, קל להבין מהמאמר כיצד צמח מיתוס תל-חי

מבוכה. אני הייתי מחסידיו הקנאים של רעיון "אחדות העבודה" כנתינתו בראשונה: איחוד כולל של כל ציבור פועלי ארץ-ישראל, מסירת כל הסמכות המדינית, הכלכלית היישובית והתרבותית של ציבור הפועלים לאיחוד הכולל. ולשמו - ביטול מפלגות הפועלים הקיימות. קריאתו של טרומפלדור חייבה נסיגה מסוימת מהתפיסה הקודמת, הקוסמת בשלמותה, ופשרה. לא קל היה לוותר על הרעיון בטהרתו ובשלמותו. אך מאידך הייתה קריאתו התמימה והפשטנית, לכאורה, חדורה רצינית ומשקל מוסרי רב. הקריאה כללה בסיומה גם את הפסוקים הבאים: "נחוצה התאמצות מאוחדת של כל העובדים. כל רגע יקר - התאמצו נא על כן לצאת מתוך מעגל המפלגתיות. גשו נא איש לרעהו בשביל העבודה המשותפת בלב אחים פתוח לרווחה. עזרו להיכנס לעומדים על מפתן הארץ! הצילו אותם!"

בקרב אנשי "אחדות העבודה" - ובייחוד בקרב צעירים - נתקבל הקול הקורא ברגשות מעורבים ומשהו בחששנות. מלכתחילה לא היה איפוא יחסי לטרומפלדור יחס שלם ובלתי מסויג.

א.

חורף תר"פ (1920) בקבוצת כינרת, עז וגשום. לא הכרתי את טרומפלדור אישית לפני הגיעי לתל-חי, אך רבות שמעתי על עברו בפורט ארתור, בדגניה, בגדוד נהגי הפרדות בגליפולי, ב"החלוץ" הרוסי ובארגון ההגנה העצמית ברוסיה בתקופת התווה ובוהו של חילוף המשטרים. ידעתי שהגיע לפני זמן קצר ארצה (בסוף תשרי תר"פ - סוף אוקטובר 1919) כדי לדרבן את הגשמת תוכניתיו הנרחבות והנועזות לעלייה רבתי של אנשי "החלוץ" הרוסי ויישובם בארץ.

בעיתונות הפועלים ("קונטרס" ו"הפועל הצעיר") נתפרסמה בסוף כסלו ובראשית טבת תר"פ קריאתו לאיחוד הציבורי הפועל. ציבור חלוצי זה היה משוסע אז לשתי מפלגות יריבות (אחדות העבודה והפועל הצעיר), והיחסים בנייהן - ואף היחסים האישיים בין חברי שתי המפלגות - החריפו עד מאוד, לאחר שניסיון האיחוד הכולל של פועלי ארץ-ישראל נכשל בגלל עמדתו הסרבנית של הפועל הצעיר.

הקול הקורא של טרומפלדור הטיל סערה ומשהו

ההגנה

ע"ד

תמוז התש"ב, י"ז 1952

1899-1978

ממייסדי ההגנה ומראשי העלייה. טבע חותמו כמעט על כל פעולה ביטחונית לפני הקמת המדינה. חתן פרס ישראל על תרומתו המיוחדת לחברה ולמדינה

טרומפלדור נשתקע במשא-ומתן עם מפלגות הפועלים על הקמת המוסדות המשותפים ובדין ודברים עם ועד הצירים על הגשמת תוכניות העלייה מרוסיה, אשר לשמן הקדים להגיע ארצה לפני חבריו ב"החלוץ". אותו זמן כבר כיהן מי אוסישקין כראש ועד הצירים. חסר סבלנות היה טרומפלדור, הוא ישב על גחלים, אך המשא-ומתן נתמשך ונתמשך.

בינתיים החלו מגיעות הידיעות הרעות מהגליל העליון, והמצב שם החמיר והלך. בכי כסלו תר"פ (12.12.1919) בערב נהרג שניאור שפושניק בתל-חי. בטרומפלדור ניעור החייל ואיש ההגנה, והוא החליט לעלות "למעלה" כדי לבדוק את המצב ולבוא לעזרת יישובי הצפון. הוא קיווה שביקורו בגליל העליון לא יארך, והוא יחזור במהרה לתפקידו העיקרי, כי בכל נימי נשמתו היה קשור ל"בחורים שלנו" או "הבחורים הטובים" (כפי שקרא להם), לאנשי "החלוץ" הרוסי, אשר אהב ואשר הניחם במרחקי רוסיה, ומהם כבר היו בדרכם ארצה, בקרים ובקושטא. הן לזמן קצר בלבד עזב אותם ולפניהם עלה מיהר במטרה אחת ויחידה: להחיש בכל מאמציו כוחו את עלייתם ולהכין קליטתם והתיישבותם בארץ. בעלותו לתל-חי בראשית טבת תר"פ עבר טרומפלדור את דגניה וכינתר וראיתיו רגע קט על גוזזרת הבית הגדול של חצר כינתר הישנה משוחח עם מישהו מ"הוותיקים". אני הצעיר לא העזתי, כמובן, להתערב בשיחה, בעוברי במקרה ליד המשוחחים. אך ידעתי כי זהו.

ב.

לתל-חי עליתי בעקבות נפילתו של חברי לקבוצה אהרן שר (נפל ב"יז שבט תר"פ – 6.2.1920). שישה היינו בחבורת העולים לתל-חי: ארבעה ותיקים ושני חלוצים מהעולים החדשים. מהוותיקים זכורים לי שלושה: חיים כהנא, חבר קבוצת כינתר; אלקנה ויינשטיין, אז חייל בגדוד העברי ואני. את הרביעי איני זוכר.

הגענו בעגלה מטבריה לאיילת-השחר, ששכנה אז בנקודתה הישנה, עם ערוב יום. הימים גשומים וקרים. לנו לילה אחד ונחנו משהו, סעדנו בחדר האוכל הצר של איילת (הקבוצה כולה מנתה אז כ-20 חברים וחברות) והחלטנו לצאת בשעות אחר הצהריים המאוחרות צפונה ולעלות בלתי מזוינים. התפקיד היה להגיע, ויהי מה, כתגבורת למגינים. לא הייתה כל תקווה לקבוצה קטנה כשלנו לפרוץ דרכה בכוח דרך המוני הפלחים והבדווים המזוינים. לא היה איפוא כל היגיון להתגרות בהם מלחמה.

בשעות הצהריים הגיעה מהצפון קבוצת חברים, שהעריבים המתפרעים פשטו בדרך בגדיהם העליונים ואף

שדדו מאחד מהם אקדח "מאזור" והניחום להמשיך דרכם ערומים למחצה. המראה העלוב של החברים הרועדים מקור, המדוכאים ואף המבוישים לא עודד, אך עמדנו, כמובן, בהחלטתנו. תיכננו להגיע לאיזור המסוכן (מצפון למלאחה [– בצפון ימת החולה]) עם חושך ולחצותו בשעות הלילה מתוך תקווה (שאכן נתקיימה אחר כך) כי בליל חושך וקור יתעצלו הערבים מהגיח מתחת שמיכותיהם החמות – גם אם יגלו אותנו נביחות הכלבים – וכך נוכל לחמוק ולהגיע בשלום לתל-חי. היחיד בינינו שעבר אי פעם בדרך זו היה חיים כהנא. הוא שימש לנו מורה דרך והוא שהסביר לנו כי עלינו להתקדם בעמק החולה למרגלות ההרים (הרי נפתלי) כשהם תמיד לשמאלנו. מרדכי לויצקי (ובכינויו הערבי חוואגיה מוראד), מחברי איילת ואנשי "השומר", גבה קומה, משופם ושתקן, הוציאנו מחצר איילת והורה לנו את הדרך עד שחצינו את נחל החינדגי (נחל דישון).

בינתיים ירד ערפל כבד, היום החשיך, ופתיתי שלג צפוף החלו יורדים. השלג כיסה את העמק ואת ההרים וטישטש את סימני דרך העפר (הכביש הגיע בימים ההם רק עד ראש-פינה). כוכב לא נראה מבעד לסדין הערפל. חיים כהנא הלך בראש ואנחנו אחריו בשורת עורף. כדי לא להתגלות גורנו על העישון והדיבור בקול רם. אנחנו הוותיקים ובעלי הניסיון שתקנו, אך החלוצים השניים לא חדלו מגרר, וכל מאמצינו להשתיקם אף בקרבת הכפרים עלו בתוהו.

התקדמנו לאט. מתחת לשכבת השלג שחרק לכל מדרך כף-רגל היה בוץ, וההליכה הייתה קשה. כשנכנסנו לכפר בואזיה, הרימו הכלבים קול נביחה עזה. חששנו שהנביחה תוציא את תושבי הכפר מבתיהם ומאוהלי המחצלות שלהם, וסטינו מהדרך מזרחה, עד שהתחלנו שוקעים בבוץ עמוק, טובעני, ובקושי חזרנו לדרך ועברנו את הכפר בשלום. המשכנו דרכנו צפונה.

הגענו לכפר חלצה (קרי חלסה, כיום קריית-שמונה) ונכנסנו בו כדי לחצותו מן הדרום אל הצפון. כאן אירעה תקלה: אם מחמת נביחות הכלבים או משום שאיבדנו דרך סטינו הרחק מזרחה, ולפתע הבחנו (ואולי נכון לומר: חשנו) מבעד לחושך שההרים אינם לשמאלנו כי אם לימיננו. (לימים, לאחר שכבר שהינו משהו בתל-חי והתחלנו מתמצאים בסביבה, נתברר לנו כי למעשה היו אלה לא הרי נפתלי, כי אם הגבעות שעליהן שכן הכפר חוסיין יוסוף שממזרח לחלצה). פנינו איפוא לאחור ואיבדנו כל דרך.

התחלנו סובבים בכפר סחור סחור עד שאפסו כוחותינו ורבענו אין אונים בשלג. היחיד שלא אבד לו לחלוטין חוש התמצאותו היה חיים כהנא. לאחר מנוחה קלה, וכדי להתנער מן התנומה שהחלה עוצמת בכוח את

החברה העברית

היגל למדינת ישראל

85

עפעפינו, קמנו והתחלנו מגשימים באפלה דרכנו צפונה. והנה הזדקרה לידינו קבוצת אקליפטוסים גבוהים (דומני שמשפרם היה כשבעה) ליד המבוע הזעיר עין א-זבור. חיים כהנא הבחין מייד במקום, ומשם פנינו מבלי תעות עוד במעלה המדרון לעבר חצר תל-חי. בסביבת החצר שרר שקט מוות, ומעטה שלג לבן עטה את הכול. חששנו פן יפגשונו ביריות ושרקנו שריקות קלות. אך איש לא ענה לעומתנו, עד שניגשנו לפתח החצר ממש, כאן פגשונו את אחד השומרים. הוא העלה אש במנורת הנפט הזעירה והמפויחת והעיר את טרומפלדור. התיישבנו על ספסלים ליד השולחנות שבחדר האוכל. מהחדרים הסמוכים החלו מגיחים חברים מיושנים שניעורו לקול הרעש. השעה היתה בין 2 ל-3 אחרי חצות. דרכנו מאיילת ארכה כ-10 שעות ומעלה. בני תל-חי סבבונו והחלו ממטירים שאלות על הנעשה והנשמע בדרום. מנותקים היו, וזה כמה ימים לא קיבלו אפילו מכתבים מהדרום. שמחו ל"יתגברות" שהגיעה. שאלותיו של טרומפלדור היו ענייניות, כמעט יבשות, ללא גוון של רגשנות כלשהי. אנו עצמנו, העולים, היינו נרגשים קמעה וכמעט שנפגענו מיושב שאלותיו. אך פניו הגלויים והגדולים הביעו קורת רוח. הן היינו קבוצת התגברות הראשונה שהגיעה מהדרום לאחר נפילת שר. עייפיים עד מאוד סעדנו משהו, ובמהרה השכיבנו ונרדמנו.

ג.

למחרת בבוקר קיבלנו נשק, חולקנו לעמדות ושולבנו בהגנת המקום. אני קיבלתי את המאוזר של שר ואת תיק כדוריו וכן, לפי בקשתי, רובה גרמני וחגורת כדורים. באותן השנים רגיל הייתי ברובה גרמני וביכרתיו על פני האנגלי. האחרון נראה משום מה מסורבל במקצת. כל בנייני המגורים והמשק של תל-חי היו נתונים בחצר אחת מוקפת מלבן של חומות אבן. לאורך החומה הפונה צפונה – שישה חדרי מגורים; לאורך החומה המזרחית – הרפת; ולאורך המערבית – הארווה. באמצעיתה של החומה הדרומית היה קבוע שער עץ. מאחורי חדרי המגורים – לצד החצר פנימה – שורת סככות ובאמצעיתן מחסן; מעליו – כקומה שנייה – היה בנוי חדר מגורים נוסף, שקראנו לו "החדר העליון". מדרגות עץ הוליכו מן החצר לחדר העליון. התחלנו מקיימים את חובות השמירה והעבודה המוטלים על כל חבר במקום. הכלכלה הייתה דלה ובלתי מסודרת, והתלבושת בלתי מספיקה. חסרנו שמיכות. החלונות חסרו זוגיות, וקר היה – בייחוד בלילות. דרנו בצפיפות רבה, מיטה ליד מיטה, ופעמים שניים ואף שלושה במיטה, ובחדרים שרר אי סדר. המקום סבל ממחזור בלתי פוסק של חברים. אלה באים ואלה חוזרים

לדרום, אם מחמת עייפות, אם מפני החובה לחזור לעבודתם, ואם מסיבות אחרות. התנודה הבלתי פוסקת הזאת נמשכה כל ימי ההגנה על תל-חי וכפר-גלעדי והטביעה חותם של ארעיות על כל סדרי החיים. ארגון הצד המשקי היה לקוי ביותר. מספר החברות היה מועט, וגם אלה התפרצו לתפקידי הגנה ממש. טרומפלדור לא חדל לתבוע בוא חברות נוספות, אך מהדרום שלחו רק מעטות.

רק על השמירה ועל ענייני ההגנה האחרים הייתה הקפדה ניכרת, וידו האמונה של טרומפלדור ניכרה בכל מרותו בתחום זה הייתה בלתי מעוררת, ובין המגינים שררה משמעת טובה מרצון ומהכרה וללא כל הכרח להיזקק לגינוני משטר חיצוניים. איני זוכר מקרים של ערעור על הוראות או על סידורים שנקבעו. הרוח הייתה טובה, אם כי – כבכל חברה במצב כזה, ואף בחברה מובחרת – פרצו מפעם לפעם סערות קטנות של רוגזות וריבות מחמת העייפות והמתחות המתמדת. וככלל יחידה צבאית או חברה או קבוצה לא חסרו, כמובן, גם כאן רוטנים ורוגנים. אך אלה היו מיעוט מבוטל.

יש – ובייחוד לאחר כמה ימי שקט – שהייתה משתררת רוח עליזה ומרוממת, ושירה מלוכדת ובריאה בקעה מחדר האוכל הצר. היינו מרבים לומר את השירים הנפוצים בגדוד העברי ("על הרי ציון עליתי", "בשוב ה' את שיבת ציון" ועוד) או "אל יבנה הגליל", או שסילסלנו בדבקות כמה שירי אידיש נוגים, ובייחוד מעשה ב"שווארצע פארכישופטע אויגען" ("עיניים שחורות מכושפות"). החברים – ובייחוד הצעירים – הרבו להתלוצץ, ולא חסרו, כמובן, מעשי משובה ואף קונדסות. גוזמה היא לומר שרוחם של כל האנשים, ללא יוצא מהכלל, הייתה איתנה, ולא נראו בה גילויי התערערות במשך כל תקופת ההגנה הזכורה לי. היו גם היו כמה גילויים של רתיעה וחששנות ואף של התמוטטות עצבים ופחדנות. היו שעלו לצפון ואחר כך ירדו כעבור ימים מספר והפיצו רבים סיפורי אימים, ובהם ניסו להצדיק את ירידתם. עודני רואה לנגד עיניי "בחור כהלכה", ותיק בארץ, דובר ערבית על בוריה, שפגשתי טרם עלותי, והוא מתאר כשעיניו מבועות את חבורות הבדווים יחפי הרגליים, עוטים פניהם בכאפיות ומשאירים רק סדקים דקים לעיניים, מזוינים רובים ופצצות וחגורים חגורות כדורים שתי וערב, והם קלי רגליים, ומתרוצצים בכל האיזור המסוער כשדי שחת, ו"איש לא יוכל לעמוד בפניהם".

זכרני בבהירות מעשה בבחור אחר, רחב גרם, בעל מבנה גוף גיבורי, פועל ותיק ומפורסם, בקי בעברית וחובב ספרות, אך טיפוס טרגי ומתלבט, ואף הוא נשאו ליבו "לעלות למעלה", וירד כעבור ימים מספר ושידל והתרה

יוסף טרומפלדור במדי
 הצבא הרוסי.
 הוא היה סרן בצבא הצאר
 ומפקד גדוד נהגי הפרדות
 בצבא הבריטי במערכת ג'ליפול'
 במלחמת העולם הראשונה

ככל לשון בקבוצת העולים שמצאם באיילת, שלא יעלו לצפון, כי אין כל סיכוי להחזיק מעמד, וחבל על יקורבנות חינם". אחר כך שמעתי שראה חובה לעצמו לנסות בתעמולה בקרב פועלי הגליל נגד העלייה לעזרת המגוינים בצפון, ורק הלך הרוח הכללי הוא שהשתיקה. (אגב, סופו שנואש מהארץ, חזר לאחר פחדים והרפתקאות רבות לרוסיה, התחרט כעבור זמן וביקש דרך לחזור ארצה ואבד אי-שם במרחקי רוסיה).

מקרים כאלה לא חסרו, כמובן, אך הם היו יוצאי דופן. הרוח הכללית הייתה איתנה וצעירה, והיו גילויים רבים של ששים אל קרב, ולאו דווקא מבין הצעירים ביותר והבלתי מנוסים. איני אומר שרובם של המגוינים היו ששים אל קרב, אך הרוב המכריע מילא את חובת ההתגוננות בהכרת חובה דרוכה, עקשנית ונחרצת, מתוך שליטה עצמית, בנכונות לכול והשלמה עם הצפוי לכל לוחם בקרב.

היו, כמובן, בין המגוינים – בייחוד בין הצעירים ביותר והבלתי מנוסים – שהסכנה, שטרם טעמו טעמה האמיתית, שיעשעה את דמיונם ומשכה את ליבם. ומהם שנטו אף להתגנדר קמעה והעטו על עצמם לעת מצוא ולמרבה הרושם נוסף לנשקם הרגיל גם סכינים ופגיונות שבאו לידם.

לא אוכל לומר, שהאנשים כולם חיו שעה שעה בהרגשת ערך המעשה אשר הם עושים. אך אין ספק כי רובם המכריע חשו ברור שכך עליהם לנהוג, או ליתר דיוק, כי הם לא יוכלו לנהוג אחרת.

בימים הראשונים לבואי לתל-חי שרר בסביבה שקט מוחלט ומוזר. אף הד יריות בודדות לא נשמע. מעטה השלג נתקיים – אם אין זיכרוני מטעני – כשלושה ימים, ואולי הקור הוא שהחזיק את הערבים באוהליהם ובבתיהם פנימה. וכרגיל אחרי מספר ימי שקט החלה פושטת בקרב החברים הרגשת הרגעה משלה: "אה, מן הסתם לא יקרה עוד דבר". החלו דיונים על עבודות משק שיש לעשותן, והן ניתנו להיעשות בחבורה, אולי בסביבת החצר הקרובה; חשבו על כריית בור זבל, על עבודות סיקול וכד'. אגב, שקט המוות, שהשתרר לזמן מה בסביבה, עמד בניגוד מוחלט לידיעות שהסתננו אלינו ממקורות מוסמכים למדי, כי בראש המתמרדים הערבים בסביבה הועמד צורר יהודים מובהק (שהיה קצין בצבא התורכי), וכי ב"מועצת מלחמה" בראשותו הוחלט למחות את היישובים העבריים בגליל העליון, ויהי מה.

טרומפלדור ניצל את ימי השקט לאימונם של המגוינים בקליעות למטרה ובתרגילי שדה אלמנטריים: תפיסת מחסה, פיזור בשרשרת, כללי התקדמות תחת אש אויב וכו'. המדריכים היו בעיקר מקרב מי שהיו קצינים תורכים לשעבר. (אלה מילאו בכלל תפקיד נכבד

בהגנת הגליל העליון בימים ההם. האימון שקיבלו בבית-הספר התורכי הצבאי בהנהגת קצינים גרמנים היה קרבי, יעיל ותכליתי, ובהכשרתם הצבאית הם עלו על חיילים ואף על סמלים מהגדוד הארץ-ישראלי והאמריקני, שהיו מזדמנים לצפון מפקדה לפקידה).

ימים מספר לאחר בואי לתל-חי הגיעה תגבורת נוספת בת תשעה אנשים (ובהם עוד שני חברים מקבוצת כינרת). במוצאי הכפר חלצה נורו עליהם כמה יריות שלא פגעו במקרה באיש, וזאת לאחר שמורה הדרך של הקבוצה סר בעוברו בכפר אל ביתו של כאמל אל-חוסין (הוא כאמל אפנדי), אשר הקביל את פניו בידיות. עוד קבוצות תגבורת קטנות הוסיפו להגיע – למרות סכנת הדרכים

התגבורות

יובל למדינת ישראל

— בדרך החולה ובשביל שעל רכסי ההרים שבמערב.
ד.

לפי גילי הייתי מצעירי המגינים שבמקום ומהפחות מנוסים, והייתה לי זו חוויית חיי הגנה גדולה וראשונה בחיי. הייתי חוויה זו באינטנסיביות ורעננות. התחלתי מסתכל באנשים סביבי. מי ומי היו המגינים? את הגרעין היו חברי קבוצות תל"חי וכפר-גלעדי. מוותיקי הפועלים וותיקי אנשי "השומר", ומאחוריהם עבר רב ניסיון וייסורים של חיי עבודה ושמירה במחסור ובתנאים האכזריים של הווי העלייה השנייה לפני המלחמה העולמית ובמבחנים החמורים של ימי המלחמה. הכשרתם הצבאית הקרבית בתנאי ההגנה החדשים הייתה לקויה, אך ניסיונם האישי היה רב, והכרתם והבנתם את הערבים בכלל ואת שכניהם בפרט הייתה יסודית. רבים שלטו בדיבור הערבי והיו בקיאים במנהגי השכנים.

בין אנשי תל"חי בלט במיוחד קלמן כהן. דומני שהיה הקשיש באנשי הקבוצה ועמוד התווך שלה, פלאח מובהק, איש משק, חריף, פסקני ותקיף באורח דיבורו, מוכתאר המקום ומוכר יפה לערביי הסביבה. בין השומרים הוותיקים בלטו אנשים כאלכסנדר זייד ז"ל, גד ויגדורוב ז"ל ויבדלו לחיים ארוכים פנחס שניאורסון, יגאל אילוביץ, ציפורה זייד ואחרים. לא הייתה זו חבורה מלוכדת, אם כי רובם המכריע נמנו בעבר עם "פועלי ציון" ועתה, בימי ההגנה בגליל העליון, עם "אחדות העבודה", שנוסדה כשנה קודם.

מתיוות מתמדת, פעמים גלויה ולרוב נסתרת, שררה בין ה"שומרניקים" ושאינם מן "השומר". הראשונים חשו ב"עליונותם", כביכול, האחרונים חשו נחיתות מה וניסו לחפות עליה. היחסים לא היו אידיליים, אף כי ברור היה כי בשעת מבחן יעמדו כולם יחד כחומה בצורה. קרובים אל אנשי "השומר", נלווים אליהם ונתונים להשפעתם היו ה"גימנזיסטים" — קבוצה לא גדולה אך חשובה. אלה היו חניכי הגימנסיות בתל-אביב ובירושלים, שנתגייסו בזמנו לצבא התורכי, עברו קורס צבאי ליד קושטא והיו לקציני מילואים בצבא העותומני.

חיילים מהגדוד הארץ-ישראלי והאמריקני, רובם בחופשות בהיתר ובלי היתר ומיעוטם משוחררים, היו חלק בלתי נפרד מכלל המגינים, והיו עולים ויורדים חליפות. הם מילאו תפקיד מכריע בהגנת הגליל העליון. זרם בלתי פוסק של תגבורת באנשים, בנשק ואף באספקה (כלכלה, בגדים ושמיכות) זרם ממחנות הצבא לתל-חי ולכפר-גלעדי. בלדות של הימים ההם קשה לתאר איך היו המשקים מחזיקים מעמד אלמלא עזרתם של בני הגדודים. תפקיד בעל ערך מיוחד מילא איש "השומר" הוותיק (בימי תל-חי חייל הגדוד הארץ-ישראלי) יגאל

אילוביץ. בזכות בקיאותו בסביבה ובמנהגי השכנים שימש מורה דרך ומלווה לקבוצות העולות לתגבורת וליוורדים דרומה וכן בהמצאת אספקה וליוויה. את תפקידו זה מילא ביעילות רבה.

הראשונים שנענו לקריאות לעזרה היו פועלים חקלאים מהקבוצות השכנות מחניים ואילת, ואחר כך גם מקבוצות עמק הירדן, עמק יזרעאל ואף מחלקי הארץ האחרים. אלה היוו ברובם את היסוד הנוזל והבלתי קבוע, ושכר הגיעם כתגבורת יצא לעיתים בהפסד נזילתם. אך יש מהם שהתמידו זמן ממושך יותר והיו לתועלת רבה בהגנה ובעבודה.

מחוץ לכל הנוכחים נצטרפו למגינים כמה תלמידים של בתי-הספר התיכוניים ש"עלו" לרוב בלי רשות מאת מוריהם ומחנכיהם, אשר התנגדו ברובם לשליחתם של החניכים למקומות הסכנה. מלבדם הספיקו גם כמה חלוצים מראשוני העלייה השלישית לקחת חלק בהגנה, מהם בחורים אמיצים ובעלי ערך.

מספר החברות היה זעום, וחסרונון הורגש עד מאוד בסדרי החיים הלקויים. רובן לא נפל במאום מהגברים בנכונותן ובהעזתן, ויש שגם עלו עליהם מכמה בחינות. מהבחורות שהיו עימנו בתל-חי זכורות לי דבורה דרכלר ושרה ציזיק ז"ל, שנפלו בקרב י"א אדר.

דבורה דרכלר הייתה עגולת פנים, איתנה ואמיצה. לכאורה אוהבת חיים ואף צחקנית, אך בתוך תוכה כאובה ומתפתלת בחבלי ייסוריה בעקבות גורל חיים שהמר לה. שרה ציזיק הייתה בת הכפר והטבע, כרגב אדמה דשן.

ה.

ומתוך כל הציבור המגוון הזה הזדקרו משכמו ומעלה יוסף טרומפלדור (או כפי שכינהו מכריו וחבריו מקרב אנשי ה"חלוץ" — "אוסיה"). אישיות הרמונית היה. הוא בלט בקומתו הגבוהה ובבריאות גופו, בכוחו הגופני וביכולת הסבל ובנשמה הגדולה, הפשוטה, הבהירה והשלמה ששכנה בקרבו. הוא בלט כמנהיג מלידה, שתכונותיו טופחו על-ידי חינוך עצמי מתמיד וניסיון חיים עשיר וכמפקד במערכה. מושגי החובה האישית והכבוד העצמי — האנושי והיהודי — היו טבועים בדמו וטופחו במאמץ מתמיד של חינוך עצמי.

הוא לא עשה דבר להבליט עצמו. בגדיו כאחד מאיתנו, ומעליהם מעילו הארוך והדהה ("הפלטו" המפורסם שלו, המתבדר ברוח). מהיותו גידם יד שמאל, היה נשקו היחיד אקדח ה"מאוזר". ראיתיו כמה פעמים בפרוץ לפתע התקפת יריות. היה מחווייר קמעה, אבל רק לרגע קט, ותיכף היה משתלט על עצביו, תוקע את ה"מאוזר" בין שתי ברכיו הצמודות, טוען את הנשק ביד

ימין, ומייד נכון לכול. בסכנה היה תמיד הראשון, מופת לאחרים, מבלי שיינתן דעתו על כל הכללים המקובלים המחייבים את המפקד להקפיד על זהירות יתר. עם זאת הקפיד שחבריו-פקודיו ינקטו את כל אמצעי הזהירות ההגיוניים.

את העברית לא כבש לעצמו עד יומו האחרון – ועל כך הצטער בלי ספק בעומק ליבו. הוא חסר גישה בלתי אמצעית למקורות התרבות העברית והיהודית; את ערכיה קיבל בהכרח מכלי שני ושלישי וקלט אותה מבעד למעטה רומנטי.

חיתוך דיבורו היה רוסי מובהק, אוצר המילים שבהם השתמש בדיבורו העברי דל היה, ובניין המשפטים – רוסי. בשטף לשונו יכול היה לפלוט "פרקפצתי" – תחת "קפצתי מעל" וכד'. ושומעיו מחייכים ואף מתלוצצים בקול. אך הוא לא נעלב. אדרבה, נתברך בהומור טוב, ולא חשש שמכותו תיפגע מתוך כך.

בין מגיני תלמי היה מהקשישים: כבן 40 היה, קשיש אף מהקשישים שבין אנשי "השומר" וותיקי הפועלים בתלמי ובכפר-גלעדי. ניסיון חייו – האזרחיים והצבאיים – היה עשיר ומגוון. וגם השכלתו ואופקיו הרוחניים היו למעלה מן הממוצע בקרב בני סביבתו. עם זאת היה בו משהו פרימיטיבי ואולי אפילו קדמוני. אך השפעתו והשראתו באו לא מכוח קשיותו, ומכל מקום לא מתוך שימוש בזכות קשיותו או השכלתו, כי אולי דווקא מכוח היותו צעיר ברוחו, אולי מהצעירים ברוחם. יצר הפעילות שלו לא ידע מרגוע בגדולות כבקטנות. יתרונו הרוחני הנפשי, בגרותו, תום הליכותו ופשטותו, רעותו וטוב ליבו, רוחו הטובה ונכונותו הזדקרו מעצמם בכל פרט מפרטי החיים. המידות הפעוטות והרעות של הערמה קטנה, חשדנות שווא, התנשאות ובקשת יתרונות פרטיים (ולו גם זעירים) היו ממנו והלאה. הוא ניחן בכושר הבחנה באנשים ואהב להסתכל בהם ובהליכותיהם.

הוא אהב להתווכח (כמו כל אינטליגנט רוסי רגיל), ופעמים היה מפליג בוויכוחיו עד לווכחנות. אך הוויכוח – ואף הווכחנות – לא "אכלו" את המעשה, ובשעות ההכרעה לא היסס להכריע ואף להשליט את דעתו. וחשוב עד מאוד היה ביטחונו העצמי; חשוב היה לדעת כי בשעת מבחן לא יהסס להכריע. הוא היה מארגן וידע לחלק עבודה ותפקידים, אך הוא שקד והקפיד על פרטים ופרטי-פרטים ותבע מעצמו ומזולתו סדר, דיוק, משמעת ומילוי חובה. הוא טיפל באנשים כפרטים ונטה להרבות בשיחות אישיות.

אורח החשיבה שלו היה תם וישר – "גויי" – ללא פלפול וללא עקמומיות. ומשום כך יש שעשה על "חרפי המוח" בתוכנו רושם של שטחיות מה או מוגבלות. אך זו הייתה תמיד חשיבה לגופו של עניין, שביקשה להתגלגל

במעשים של ממש וחתרה לתכלית של ממש. רצינות עמוקה ויסודית הייתה טבועה בנפשו ובאורח חשיבתו. אופיו היה חדור הומניות אמיתית שהופרתה על-ידי מיטב המסורת של האינטליגנציה הרוסית העממית-המהפכנית. אך זרה הייתה לאופיו כל רכרוכיות סלחנית כלפי זולתו כאשר כלפי עצמו. ההומניות שלו הייתה משולבת שילוב מיוחד במינו בכוח רצונו האדיר. הוא האמין בכוח הרצון ובכוח רצונו של עצמו וידע אל נכון עד כמה הוא שליט בעצמו ובעצם גם בגורלו. זרמי עידוד שפעו מאישיותו לכל הנמצאים במחיצתו.

כפי שסיפרתי קודם, הייתי מחסידיו הקנאים של רעיון "אחדות העבודה" כנתינתו, והצעתו "הפשרנית" של טרומפלדור עוררה בי חששות ואולי גם חשד כלשהו. לא אחת התווכחנו (אנו, אנשי "אחדות העבודה" בתל-חי) עם טרומפלדור על הצעתו וניסינו לכבוש אותו לדעתנו. הוא נמנע במתכוון מהחרף את הוויכוח. סבור היה, כנראה, שאין הדבר תכליתי להחרף את חילוקי הדעות בקרב ציבור המגינים, ואף ניסה לשמרם מהתנגחות בין עקרונות מופשטים ולכוון את הדיונים בשטח זה לערוצים מעשיים. אך הוא החזיק בעמדתו, הגן עליה בתוקף – אם גם בשקט – ומתוך ביטחון רב שגישתו היא הריאליסטית, התכליתית והמבוגרת.

אין ספק שציפה כי לחצה הגובר של העלייה החלוצית – בעלת ההכרה אך הבלתי מפלגתית – יאלץ את המפלגות להגיע לכלל התפשרות. אי אפשר היה שלא להתרשם מכוח השכנוע שלו, מטוהר כוונותיו, מהמשקל המוסרי האדיר ומרגש האחריות הצפונים בנימוקיו הפשוטים-פשוטניים.

חשדנו בו – זוכרני בבהירות – כי הושפע יותר מדי מהלך דעותיהם של יריביו, חברי "הפועל הצעיר", ואף על פי כן הושפענו מדבריו. וסוף המעשה הוכיח את צדקת גישתו. הן הוא שסייע במידה מרובה לעקור את התנועה מהפינה האטומה שלתוכה נתקעה, מסכסוך ללא מוצא, והיה בחשבון סופי מהדוחפים העיקריים להקמת הסתדרות העובדים הכללית. היא נוסדה אומנם רק בחנוכה תרפ"א – כשלושת רבעי שנה לאחר שנפל – אך במידה מסוימת ולא מעטה מכוח דחיפתו הוא.

וגם אלה מבינינו שסבורים היו כי אילו שהה טרומפלדור כל ימי המלחמה בארץ – הייתה אולי דעתו אחרת – גם הם נאלצו להודות שיוזמתו בשטח זה, למעשה, הייתה מבורכת ותכליתית. אני זוכר בבהירות שבוויכוח זה, כמו בוויכוחים אחרים שנטל בהם חלק בחפץ לב, וכן אפילו בשיחות אישיות היה נשאר בדרך טבעית מרחק מה בינו לבין שאר הנוכחים. לא היה בזה מן ה"דיסטנס" המלאכותי והמכוון, אך המרחק היה נוצר מאליו באורח טבעי.

התנועה הציונית

יגל למדינת ישראל

טרומפלדור לא הבין את הערבים. לא רק שלא שמע את לשונם, כי אם לא חדר לערמוניותם האכזרית ולדקות נכליהם. כל אלה היו זרים לאופיו הפשטני, הגיבורי-אבירי. מבחינת הכרתם האינטימית את האויבים-השכנים עלו עליו ותיקי "השומר" כמה מונים. לא אחת טעה חמורות בקלות אמונתו בדברי החלקות של הערבים, אם גם נטה להקשיב לעצת הוותיקים, ותמיד נכון היה לשקול דעתם והצעותיהם.

בדרך כלל לא היו היחסים בין טרומפלדור ואנשי "השומר" פשוטים, "חלקים". הוא והם היוו עולמות שונים. לא רק האקלימים הרוחניים שבהם גדלו וניסיון חייהם היו שונים כי – אולי – גם היו נבדלים בשורשי אופיים. הייתי אומר שעצם החומר שממנו קורצו, כביכול, היה שונה. אכן כל "צד" העריך את חשיבותו של הצד השני, אך התהום בין העולמות השונים לא נתמלאה, והמתיחות הייתה כמעט מתמדת ולרוב גם מוחשת. ואף על פי כן לא נתערעה סמכותו של טרומפלדור כמלוא הנימה, ומאידך לא היסס טרומפלדור, לאחר שנפצע פצע אנוש בהתקפת י"א באדר, למסור את הפיקוד לפנחס שניאורסון מתוך ביטחון גמור, שהלה ינהל את הקרב כראוי. בחירתו של טרומפלדור הייתה טבעית. ואכן לא טעה בבחירתו. פיקודו של שניאורסון אותו יום היה, לדעתי, ללא פגם.

כשבע ומעלה לאחר שהגעתי לתל-חי הוטלנו במבחן חמור, וראיתי את טרומפלדור במבחן זה. היה הדבר בלי שבט תר"פ.

האסטרטגיה של ההגנה ושל טרומפלדור הייתה להימנע עד קצה גבול האפשרות מנתק קשרינו עם הסביבה על-ידי פתיחת קרב אש גלוי. הכוונה הייתה לנצל כל דרך של משא-זמתן הוגן ואף כל טכסיס וכל הערמה כדי לדחות את הניתוק הגמור, אם אכן אין למונעו כליל. נכונים היינו, בלית ברירה, אף להניח לבאי-כוח ה"צבאות" (בעצם הכנופיות) הערביים לבקר בחדרינו ולהיווכח שאין בהם צרפתים. ואכן מקרים אלה, כשהמוני ערבים מזוינים היו נסבים על החצר, ואנו עומדים – כל אחד בעמדתו ורובהו בידו – היו מהחמורים ביותר. היה בכך מעין מאבק עצבים. הערבים חששו לפתוח אש – הם לא אצו להסתכן – וגם אנו נמנענו מכך. חילופי הדברים היו חריפים וידידותיים חליפות. בדור היה – ואף הודענו להם בדורות – שלא נתיר לרבים מהם לחדור פנימה, שלא נסגיר בידיהם בשום פנים את נשקנו, ואף לא נניף (כפי דרישתם החוזרת) את דגל השריף. (הן היה בזה משום התאבדות אילו עשינו מעשה שיש בו כדי לקומם נגדנו את השלטון הצרפתי). מחוץ לסייגים אלה, שהיו לנו בחינת "ייהרג ולא יעבור", נכונים היינו לכל ויתור שבצורה ואף ויתור שמן הצד החיצוני היה פוגע

קשה בכבודנו.

תל-חי כבר נתנסתה בכמה מבחנים מעין אלה, ועכשיו עמדנו בפני מבחן נוסף. הנה כיצד נתגלגלו הדברים, הפעם לפי סיפורו של שלמה לבקוביץ (לביא), שנכתב סמוך ליום המעשה (נדפס ב"קונטרס" כ"ח מי"ד אדר תר"פ).

"בבוקר יום החמישי (לי שבט תר"פ) התבצרו הצרפתים על ההרים ותקפו משם את הכפר חלצה. בני הכפר יצאו והסתתרו מאחורי הגבעות שלמטה מתל-חי, משם היו עונים ביריות רובים לתוקפיהם במכונות-ירייה ותותחים. המצב הזה נמשך איזה זמן, עד שהצרפתים החלו נסוגים אחור, והנתקפים היו לתוקפים. התנועה החלה מתרחקת מתל-חי ומתקרבת יותר לכפר-גלעדי. כל החבורות של הבדווים, שנתוספו על אנשי הכפר, היו עוברות – כפי שאמרתי – מאחורי הגבעות, ואל הבית של תל-חי לא קרבו.

"לפני הצהריים התפרצה אחת החבורות וניסתה להתקרב אל הבית. היא מנתה בערך 15 איש מזוינים. לאזרות מצידנו – לא להתקרב אל הבית – לא שעו והוסיפו להתקרב, וכשהזהרנום שנפתח לקראתם באש, התחילו הם לירות עלינו. על היריות האלה ענינו בשני "זלפים" (מטחי אש) חזקים, והם ברחו אל החורשה. הצרפתים התבצרו שוב בכפר-גלעדי, ומשם החלו תוקפים שנית את הערבים. אך הדבר לא ארך הרבה. הם נסוגו גם מכפר-גלעדי.

"במשך זמן ההתקפה ישבו אנשי כפר-גלעדי בבית בתור ניטרלים, ואחרי שהצבא נסוג, הסתדרו שוב למשמרותיהם לכלי תת-לחי. אחרי הצהריים, בשעה הרביעית בערך, שבו הערבים עליו הניצחון. בשום התקרבה חבורה גדולה אחת לכפר-גלעדי, אך אחרי האזרות מצד אנשי המקום, נשארה רחוקה ממנו. רק שני קצינים נכנסו לחפש אם לא נשארו צרפתים או שללם בפנים. מובן שלא מצאו כלום ועזבו את כפר-גלעדי.

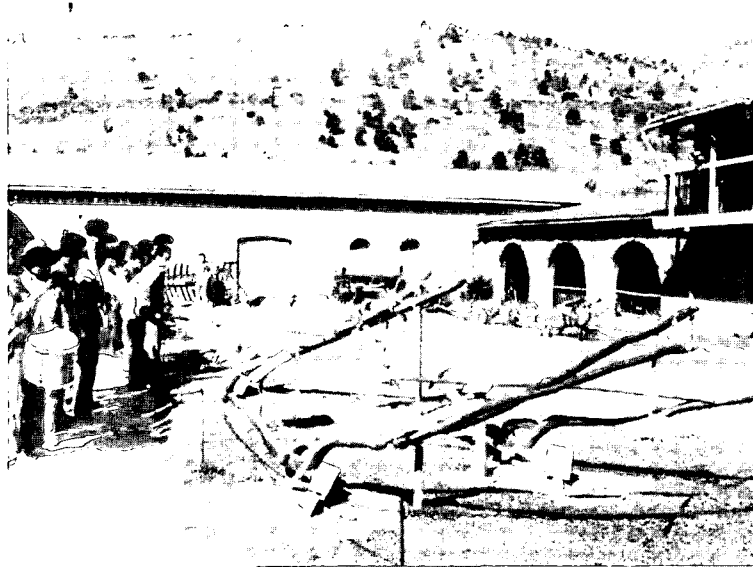
"אולם אחרת היה בתל-חי. לזו באה חבורה של 300 איש לערך. (בסך הכול היו הלוחמים הערבים כ-500 איש). אחרי הקריאה הראשונה מצד אנשי תל-חי נשארו עומדים, והאפנדי של חלצה הודיע שהוא נמצא ביניהם. לקראתו יצאו שניים מהחברים. הוא התחיל מתקרב לקראת היוצאים לקבלו, אחרי שלושה קצינים, ואחריהם התחילה נדחקת כל החבורה. לא הועילו כל צעקותינו ולא פקודותינו של האפנדי. הם הלכו והתקרבו. לירות לא יכולנו, כיוון שיצאנו אליהם לשלום ובטחנו באותו האפנדי שיעצור בעד, ועד שאנו מבקשים תחבולות לעצור, הקיפו הם את כל הבית.

"לא אבוא עתה לתאר את מצבנו, את הרגשת מצבנו ברגעים אלה שהיינו מוקפים מכל הצדדים אנשי שוד

אלה שדיברו לשלום. בכל חלונות הבית היו הם ניצבים. כל אחד מאיתנו עמד על משמרתו לבלי תיתם להתפרץ פנימה, והרגשת המצב הייתה קשה מאוד. הקצינים

שהזמנו פנימה ועוד איזה ערבים שהצליחו להתפרץ לתוך חדר-האוכל דיברו איתנו בגסות, וניסיונות ההרגעה של האפנדי לא השפיעו. עיקר טענתם היה זה שירינו על חבורה אחת מצבאם שעברה למלחמתה. 'בזה הרי עזרתם לאויב וירה יריתם ממכונות-ירייה שקיבלתם מאת האויב.' "עליהם עכשו לחפש אם אין אצלנו מכונות-ירייה, ובכלל אם לא התחבאו פה צרפתים. בפצצות ביד – ובהבעה של צדיה בפניהם – חיפשו הקצינים בכל החדרים. באיזה אופן שהוא הצלחנו לא לתת לנשארם להיכנס ליתר

אתמול לא פגו. רק אחר כך, ביום המבחן של י"א באדר, נוכחתי עד מה היו היסוסי בלתי מיוסדים, עד מה הייתה שליטתו

חצר תל-ח'. בזכות ההגנה על תל-ח' הוכלרו מקורות היריד בתחום מדינת ישראל

החדרים. המחפשים לא מצאו, כמובן, כלום, ואחרי שעה בערך שהיינו מוקפים על-ידם עזבונו בשירה פראית וביריות באוויר."

היה זה לי עצמי יום מבחן קשה. עם כל הבנתי את "הקו האסטרטגי" – רתח דמי בקרבי. מדוע נתיר "להם" להגיע כה קרוב לפתחים? מדוע לא נפתח באש? האומנם תינתן הפקודה הדרושה בשעת ההכרח האחרונה? שאלות אלה לא נתנו מנוח. החשש שהערבים יערימו עלינו, וכי ניפול שבי בידיהם, כירסם והחריד.

במוצאי אותו יום – לאחר שנתפזרו הערבים – הייתי מדוכא עד מאוד, וסבורני שלא הייתי היחיד. למחרת בבוקר התיישבתי עם טרומפלדור על גבנון קטן דרום-מזרחה לחצר תל-ח'. לגד עינינו דרומה השתרע כעל כף היד הכפר העוין חלצה. הסחתי לטרומפלדור בגילוי לב את הרהורי וחששותי ופניתי אליו בשאלה גלויה, אם היה נכון ביום האתמול לפקד את "פקודת האש", אילו היה בכך הכרח אחרון. טרומפלדור היה שקט. בקול רוגע ומעשי הסביר לי את ההכרח "להבליג" עד קצה גבול האפשרות, את אי ההיגיון שבפתיחת אש כל זמן שאפשר – בכל דרך שהיא – כדי "להרוויח זמן", מבלי שנוותר על קיום נקודותינו ועל נשק הגנתנו. בת הצחוק השקטה והבוטחת לא סרה מעל פניו. הוא הבין יפה לרוחי. "היה נא בטוח – אמר (או משהו מעין זה) – שאם יהיה הכרח, תינתן הפקודה הדרושה". אודה שדבריו לא שיכנעונו, והמשקע המר והספק המכרסם מיום

על עצמו שלמה, ומעשיו ופקודותיו מודרכים אך ורק על-ידי השיקול התכליתי והמפוכח. עצביו היו בריאים בתכלית, והוא שלט בהם שליטה ללא סייג. אותו יום גורלי לא היסס טרומפלדור – כמובן מאליו – לירות את הירייה הראשונה ולצעוק את פקודת האש, כשניסו "הקצינים" – וכאמל אפנדי בראשם – לפרוק את האקדוח מדבורה דרכלר.

כשהגעתי לתל-ח' היה זה כבר לאחר חורבן חמארה. מטולה הייתה כמעט ריקה מאיכריה ומתושביה. לא נותרו בה אלא נמושות בודדים, שלא חשבו כלל על התגוננות, וגם לא היו מסוגלים לחשוב עליה. מה שנתר עדיין מרכוש המושבה מופקר היה לביזה ולשוד. מעטים מצעירי בניה וממיטיב מגיניה נצטרפו למגיני תל-ח' וכפר-גלעדי. טרומפלדור לא ידע מרגוע מרצונו העז לשוב ו"להשתלט" על מטולה. מדי פעם בפעם היה מעורר בעיה זו בשיחה ובאספות, אך כוחותינו היו דלים, דלים מדי. מספר המגינים בשתי הקבוצות – "המבצרים" – היה פחות מ-50, ואי אפשר היה להפריש כוח "לכיבושה" של מטולה, ובעיקר ל"חיל-מצב" להחזיק בה בקביעות. ואף זה: בתי המושבה מפוזרים היו על שטח נרחב, ודרוש היה כוח לא קטן לפי הערך כדי להחזיק בה.

מובן איפוא, שמיידי לכשהגיעה תגבורת נוספת מהדרום, היה טרומפלדור בראש היחידה שהתארגנה

המתואלים במערב, על רכסי ההרים דרך עדיסה, קדס (היא קדש-נפתלי) ונבי-יושע.

ימים מספר לאחר זאת באו אלינו כאמל אפנדי וקציניו – כשמונה רוכבים מזוינים גם בפצצות-יד – ונכנסו איתנו בשיחה. לפי התנהגותם הפעם הכרנו שלא ביקור רגיל הוא, וכי דבר להם אלינו. עמדנו מזוינים, איש איש על משמרו ומוכנים לכול. נוהג זה, שהיינו מקבלים אותם בסבר פנים יפות, אך בנשק ביד – בחינת כבדהו וחשדהו מופגן – היה מרגיז אותם מאוד. ואולם אחרת לא יכלו לנהוג, כי לא האמנו להם עוד.

השיחה נפתחה, כרגיל, בדברים רחוקים וטפלים ועברה אחר כך אל העיקר. שלחנו לקרוא ליגאל, אשר נמצא אותה שעה בכפר-גלעדי. בינתיים הודיע לנו אחד הקצינים, שהם ("המתמרדים") באו בקשר עם הממשלה האנגלית התומכת בהם, והיות וגם אנו ידידי האנגלים, אין לנו לפחוד כלל, והם יגנו עלינו. ענינו להם כי יחסינו איתם הם תמיד יחסי שלום, אך יש בסביבה אנשי הפקר המתנפלים עלינו (מהם שהרגו את סוסתו של יגאל) ומפניהם אנו מתגוננים. הם הציעו לנו להציב משמרות משלהם בשתי נקודותינו: תל-חי וכפר-גלעדי. ענינו בשליה, היות ואין לנו די מקום לשכנם, ובפני שודדים נוכל לעמוד בכוחותינו אנו.

אז דרשו מאיתנו להניף את דגל השריף, וגם לכך לא הסכמנו. על כל הדרישות האלה ויתרו. מלכתחילה, כנראה, נמנו וגמרו לוותר כדי להציג דרישה אולטימטיבית ואחרונה ביתר תוקף. בינתיים הגיע יגאל מכפר-גלעדי, שהחליט במתכוון לנקוט הפעם טון תקיף וחרף. הוא דרש שלרגל המקרים האחרונים יאסרו על אנשיהם להתקרב אל ביתנו יותר ממרחק מסוים, כי אין להכיר בימים אלה בין אוהב לאויב, ואנו סובלים מהתנפלויות תדירות. חוץ מזאת דרש שהדרך בין תל-חי וכפר-גלעדי תהיה פתוחה תמיד.

אחרי היסוסים הסכימו הם לכל אלה והציגו את דרישתם להודיע להם בסימנים את אשר נדע על הצרפתים. על דרישה זאת ענה יגאל, בפירוש ובתוקף, שזאת אין אנו יכולים לקבל עלינו, הואיל ובכל הסכסוך הזה שבין הערבים והצרפתים אנו נשארים ניטרליים. כאמל עמד בתוקף על דרישתו, וכשענה לו יגאל בחריפות וחזר כי דרישה זו לא נמלא, קם כאמל בחרי-אף, יצא מעל פנינו ועלה על סוסתו מבלי הגיד שלום, וחבריו עימו. לפני עזבו אותנו הפליט: "אנשי יעברו במקום שירצו, הפטרול שלנו יעבור הלילה פה, ליד דלתות הבית". ובדברו הצביע בידו עד כמה קרוב לבית יעבור הפטרול הלילה. חשנו ברורות כי המצב מחמיר והולך והגברנו את השמירה בלילות הבאים. אבל לא בלילה ההוא ולא בלילות שלאחר כך ואף לא בימים הקרובים לא קרו כל

(ליתר דיוק – שאורגנה על-ידינו) לכיבוש מטולה. היחידה הקטנה פרצה למושבה עם חושך, התגברה על הערבים השודדים שניסו להתגונן בפותחם באש, והניסה אותם (וי' אדר תר"פ). לכשנתבססה היחידה במקום, מיהר טרומפלדור לחזור לבסיסו לתל-חי כשהוא מאושר מהצלחת הפעולה. חיוך טוב, חיוך של אושר, היה שרוי על פניו הגלויים והאמיצים. נגולה חרפת מטולה.

את שהותו בגליל העליון ראה טרומפלדור כל הימים כארעית וזמנית. הנה, הנה יוטב המצב, ומכל מקום תגיע תגבורת ניכרת, והוא יוכל להשחרר, יחזור לדרום, יתמסר שוב להחשת עלייתם של אנשי "החלוץ" הרוסי ולהכנת התנאים לקליטתם וימהר לחזור אל חבריו המצפים לו כשהם פזורים בדרכים ובשבילים ארצה. הידיעה עד כמה היו נתונים בתנאי קיום חמורים ובתנאים מדיניים סבוכים העיקה על מצפוננו. עוד טרם עלתו לתל-חי שיגר הוראה לאודסה לכנס ועידה כללית של "החלוץ" הרוסי בהשתתפותו. עתה היה נתון ונקלע בין חובתו החברית ואחריותו כלפי "בחוריו" ב"החלוץ" ותפקידו העיקרי ובין אי האפשרות לזנוח את הגליל העליון הנתון בסכנה. וכך עד יומו האחרון.

אף את שהייתו בגליל העליון ניסה "לנצל" ולשלב בחלומותיו על עתידו של "החלוץ" הרוסי: חקר ודרש על קרקעות להתיישבות בסביבה ותיכן תוכנית להתיישבות קבוצה של מאה איש מ"החלוץ הצבאי" הרוסי בגבול הצפון, אם גם עיקרי תוכניותיו-חלומותיו להתיישבות רבתי של "החלוץ" הרוסי היו קשורים ביישוב קרקעות החורן.

ז.

בימים האחרונים שלפני מאורע תל-חי הלכו היחסים עם "ידידנו" כאמל ואחותו מרעיו הלוך והתחדד. הדבר התחיל, כמדומה, בהריגת סוסתו של יגאל בדרך לחלצה. וכך היה המעשה, לפי סיפורו של יגאל.

בא' אדר תר"פ רכב יגאל על סוסה מתל-חי לחלצה. בדרך, ליד גבול תל-חי, פגשה בו כנופיה, ולשאלתו "מה רצונם כאן", השיבו ביריות. כדור נתקע במצחה של סוסתו, שזקפה אותו רגע את ראשה ובכך הצילה את חייו. יגאל התחפה מאחורי גופת הסוסה המתה והתרה באנשי הכנופיה שלא יתקרבו פן יירה. נתברר שבין אנשי הכנופיה היה גם כאמל אל-חסיין, וכשהכיר את יגאל, הצטדק באומרו שחשבו למרגל צרפתי. אף נתן לו סוסה לחזור לתל-חי. עודני זוכר את יגאל נכנס לתל-חי במרוצה קלה על סוסה לא לו ומספר בדרך דיבורו הנחפוז ובהתרגשות מה את אשר עבר עליו. הסתכלתי בו ארוכות: הן זה עתה היה כפסע בינו לבין המוות. הוחלט כי להבא יימנע יגאל מעבור בדרך החולה ויעשה דרכו באיזור

מקרים בשתי נקודותינו.

יש ובערבים – ודווקא בערבים "מתוחים" – היה מופיע לפתע בפתח חדר-האוכל של תל-חי אלכסנדר זייד, כמגיח מתוך החשכה, מכורבל במעילו, כבד פה, רציני, מרוכז וחמור, כשרובהו האנגלי המכוון מאחורי כתפו, והוא מביא הודעה דחופה מכפר-גלעדי.

ח.

לבסוף בא עניין "כיבושה מחדש" של מטולה ונתעודדנו. באו חברים מן הדרום, ובהם הרופא ד"ר גרי ז"ל והחובשת סוניה מלמוד וכן אברהם הרצפלד. מצב הרוח היה אמיץ, טוב ואף עליו. בכל אחד משלושת יישובינו (תל-חי, כפר-גלעדי ומטולה) עלה מספר המגינים ל-25-30. חברי הקבוצות הגליליות שהיו איתנו התכוונו לשוב למקומותיהם – לעבודתם; העונה הייתה עונת העבודה הבערת בשדות. בסביבה שרר שוב שקט יוצא מהכלל. חבריי לקבוצת כינרת ירדו גם הם דרומה, ואף אני התכוונתי לחזור בשל לחץ העבודה בבית, ורק מחמת סיבה כלשהי דחיתי שיבתי לימים מספר.

יום לפני ההתקפה המכרעת על תל-חי שהה טרומפלדור במטולה כדי להשלים את סידורי השמירה וההגנה במושבה, ובערב חזר לתל-חי. הדבר היחיד שהעכיר את רוחנו היה המצב של בטלה מאונס. הן רובנו היינו פועלים חקלאים ואנשי משקים. הוחלט לגשת למחרת היום לעבודה: לכרות בור זבל ולסקל בשדות הקרובים.

הלילה עבר בשקט גמור. טרומפלדור ישב ליד השולחן בחדר-האוכל, ושאר החברים מסובים עימו, ורקם חלומות לעתיד לבוא (הוא חי תמיד בתקוות ובחלומות ואהב לשתף את חבריו בחלומותיו). אותה שעה עמדתי אני על המשמר, ורק קטעי דברים הגיעו לאוזניי: "החלוץ" – בחורים טובים – לעזאזל (הוא היה מבטא: ליז-זל) – חורן. הוא חלם על עלייה רבתי של "החלוץ" מרוסיה והליכתו ההתיישבות לחורן. "החברה" התלוצצה על חשבון ה"ליז-זל" שלו. הוא לא נפגע ולא התרעם. לבסוף התפזרו ושכבו לישון מתוך מצב רוח עליו ומרומם.

ט.

בבוקרו של יום המאורע, י"א באדר תר"פ – 1 במארס 1920 – שרר בסביבה שקט גמור. הבוקר בישר בואו של יום חורפי רב שמש. המים פסקו מזרום באמת המים ששטפה בתעלה במרחק מטרים ספורים מהקיר הצפוני של חדרי המגורים. שכנינו הפנו, כנראה, את המים לכיוון אחר בפותחם את התעלה בריחוק מה. לא הייתה זו הפעם הראשונה שעשו כן. חמישה חברים יצאו מזוינים לתקן את התעלה. הלכנו לאורך התעלה צפונה מזרחה מתל-

חי, מצאנו את הפירצה וסתמנו אותה. אחר כך עלינו לכפר-גלעדי כדי ליטול עימנו לתל-חי מצרכים וכלי מטבח. פגשנו שם בטרומפלדור ועוד חברים אחדים. התיישבנו אל השולחנות לסעוד ארוחת הבוקר. טרומפלדור דיבר על החלטתו להגיב בעיתונות על מאמרו של זאב זיבוטינסקי בעניין הגנת הגליל העליון (נדפס ב"הארץ"). עודנו סועדים – אגב שיחה והלצות – ופתאום נכנסה אחת החברות והודיעה שנשמעו יריות מצד תל-חי.

יצאתי עם עוד חבר ורצנו לצד תל-חי. התנינו להודיע על-ידי ירייה באוויר אם אומנם קרה משהו. טרומפלדור נשאר, לפי שעה, יושב בבית. אולם ברגע זה הגיע חבר מתל-חי והודיע כי ערביי חלצה עולים עלינו. טרומפלדור יצא בריצה, ואחריו עוד חברים, וביניהם בנימין מונטר, שנזדמן אותה שעה ממטולה בדרכו לתל-חי. היינו כ-10 במספר. מרחוק ראינו שהמון ערבים מזוינים, רוכבים ורגלים, נסבו על חצר תל-חי. התפזרו בשרשרת ורצו דרומה, אל מול החצר, כשנשקנו נטוי. הספקנו להיכנס בריצה אל הבית ללא כל תקלה, אם כי הערבים, כאמור, כבר הקיפו אותנו. בבית מצאנו את האנשים, איש איש על מקומו, מזוינים ודרוכים לכול. באוויר הורגשה מתיחות. נערכנו גם אנו למקומותינו. עוד בטרם הגענו הספיקו החברים להכניס לחצר את העדר שרעה בקרבת מקום.

נפתח משא-ומתן עם מנהיגי הערבים, שדיברו בחוצפה ובחרי-אף. ניכר היה שהפעם באו בהחלטה מוקדמת. קצין אחד ניסה להידחק אל חדר-האוכל. לא הנחנו לו. הוא התרחק במקצת, אסף סביבו כנופיה מאנשיו והחליף איתם דברים בלחש. הם החליטו דבר, התפזרו ונסבו על הבית. בין כה וכה הגיע כאמל אל-חסיין, בידיו פצצות יד, וגם בחגורתו תחובות פצצות יד אחדות. אמר כי בסביבה נפוצים צרפתים, ויש כוונתו לבדוק אם אין צרפתים בבית פנימה. כן הוא תובע את מכונת-הירייה הנמצאת, לדבריו, בדינו.

כאמל דיבר עדיין כדבר איש לשלום, והנחנו לו להיכנס לחדר-האוכל. איתו יחד נדחקו עוד אחדים ממקורביו, מזוינים כהלכה, והתחילו לערוך חיפוש, כביכול. והנה נראו על הגבעה שלצד שמאל ארבעה מאנשי כפר-גלעדי ותל-חי, צופים לראות את המתרחש. הערבים החלו לגעוש, ובאומנם שאלה הם מרגלים צרפתים, כיוונו את רוביהם לעומתם. כאמל ומקורביו עצרום ופנו אל טרומפלדור (הם הכירו בו את המפקד) בדרישה לשלוח איש לכפר-גלעדי כדי להודיע שם לבל יהלכו בדרכים, כי בסביבה נמצאים צרפתים, והמהלכים בדרכים ייחדשו כמרגלים. כן דרש לקרוא לתל-חי את קלמן כהן (המוכתאר) שנמצא אותה שעה בכפר-גלעדי.

כמסופר, לא הייתה זו הפעם הראשונה שהמוני

המדינה

הגל למדינת ישראל

ערבים היו נסבים על הבית, ואנו התחמקנו בתחבולות שונות מהיכנס איתם בקרב גלוי. טרומפלדור קיווה, כנראה, גם הפעם להתחמק מההכרח לפתוח אש, קיבל הצעתו של כאמל והציע לי (הייתי בין דוברי ערבית) ללכת לכפר-גלעדי.

קיבלתי, כמובן, את הצעתו ללא היסוס ויצאתי את הבית, כשאני מזוין רובה ו"מאוזר" (ה"מאוזר" של אהרן שר ז"ל). אחריי וסביבי נגרו כ-50 ערבים מזוינים מכף רגל ועד ראש. בדרך הפליטו לעומתי דברי רעל, והרגשתי בחוש שהם זממו דבר מה נחרץ נגדנו. "מלוויי" איימו עליי בדרך, אך לא נגעו בי לרעה.

לפני העלייה לגבעה האחרונה שבדרך לכפר-גלעדי ירדו משם כ-10 רוכבים מזוינים, ואיתם המון רגלים. פגשוני ושאלוני לאן מועדות פניי. ביארתי. ציוו עליי לשוב. אמרתי לזקן הרוכבים וחזרתי ואמרתי, כי אני הולך בפקודת כאמל. אך הוא באחת: חזור. חזרתי, וסביבי כ-100 מזוינים. אחד הרוכבים ירד מסוסתו והלך לימיני, מתאנה אליי בארסיות וחורק שן. שאל למספר הרובים בכפר-גלעדי. המולת הקולות שעמדה סביבי סייעה לי לעשות עצמי כלא שומע. לפתע נתן אות, ובטרם הספקתי להוציא הגה, התנפלו עליי כ-10 ערבים והמסו ממני את רובי. ניסו לגזול גם את ה"מאוזר". התחלתי מוחה ומתנגד, וגם הרוכב שהלך לידי עיכב בידי המסתערים עליי, והמשכנו דרכנו חזרה לתל-חי, ועליי ה"מאוזר" בלבד. תבעתי בחזקה את הרובה הגזול, והוא ענה: נראה. ניגשנו עד בית תל-חי. ה"מלווה" שלי אסף את הקצינים. הראה עליי ואמר: זהו מרגל צרפתי. קראתי לכאמל ודרשתי ממנו להעיד כי הלכתי בשליחותו. העיד. תבעתי ממנו את רובי הגזול, והבטיח להשיבו לי אחר כך. בזאת תמה שליחותי לכפר-גלעדי.

אז חזר כאמל ונכנס אל הבית והתחיל שוב חיפוש, כביכול. האווירה נעשתה מחושמלת יותר ויותר, וחשנו בזאת ברורות. אך ההחלטה הנחרצת הייתה שלא לפתוח ביריות, עד שיגעו בנו או בנשקנו לרעה. כאמל וקציניו עלו "לערוך חיפוש" בחדר העליון. ברגע זה קרא לי אחד הקצינים החוצה והחל טוען אליי בחרון מדומה. הצביע על האבנים שהצבנו על החלונות להיות לנו לאשנבי ירייה והחל מגלגל אותן למטה אגב חירופים וגידופים. לא הספיק לסיים את דבריו, ומפנים הבית נשמע רעש חזק, קמה מהומה, ונשמעה ירייה. זו הייתה ירייתו הראשונה של טרומפלדור, כשניסו לפרוק את הנשק מעל דבורה דרכלר.

הערבים שנמצאו בחדר-האוכל החלו נמלטים מבוהלים החוצה, ואני כפפתי גופי ככל שיכולתי ואצתי בכיוון הפוך פנימה. הערבים שילחו בי כ-6-7 יריות, והקליעים נתקעו בקיר שמול הדלת. גושי טיח הגונים

נקרעו מהקיר וסימנו מקום הפגיעות. רק מקרה הוא, כמובן, שיצאתי שלם. אחרי הירייה הראשונה והפקודה לירות פתחנו באש חזקה, הברחנו את הערבים מן הבית ואילצנו אותם לבקש לעצמם מסתור מאחורי מחסות.

הערבים התרחקו מן הבית, ובהסתתרם מאחורי הסלעים, פתחו עלינו באש רצופה. האש מצידנו ומצידם התחזקה עד מאוד. קולו של טרומפלדור לא נשמע עוד. הקשר בין חלקי הבית היה כרוך בסכנה רבה, ולא ידענו בדיוק את אשר קרה לו, אך הבינונו שנפצע. פנחס שניאורסון קיבל על עצמו את הפיקוד, ושמענו את קולו הצלול והחזק: "חבריה, לשמור על הכדורים". הוראה זו קוימה, בדרך כלל, במשך היום. ואילו הערבים – התוקפים – ביזבוזו תחמושתם ללא כל חשבון.

הקשר בין אגפי הבית הימני והשמאלי נפסק. לאחר זמן מה חדרתי לחדר-האוכל, שבו היה מקומי קבוע, וששימש חוליה מחברת בין אגפי הבית, אך האויבים שבחדר העלייה תקעו שני קני רובים דרך החלונות הצפוניים שלו מבעד לרעפי חדר-האוכל וירו על תוכו פנימה. לפתע קם רעש איוס, החדר נתמלא אבק, וטיח הקירות החל מתקלף ונופל: כאמל וחבריו הטילו שתי פצצות יד מחדר העלייה אל חדר-האוכל שבו נמצאו אני וחברי. נמלטנו לחדרים הסמוכים, אחד מאיתנו ימינה, והשני שמאלה, ובדרך מקרה נפטרנו בשריטות קלות בלבד.

המשא-ומתן עם כאמל וחבריו – חלקו דיבורים וחרפות וחלקו יריות – על עזיבת החצר נמשך כשעה ומחצה, ואנו טרם ידענו על ההרג שעוללו בחדר העליון בפצצות יד וביריות. רק לאחר שיצאו את הבית ואת החצר, התגנב אחד החברים למעלה, ושם ראה את תמונת האימים של ארבעה הרוגים ופצוע קשה (יצחק קנבסקי, הוא קנב). אחרי צאת כאמל וחבריו נתחדשו היריות ביתר עוז. הערבים ניסו פעמים מספר להסתער על הבית ועל החצר מצדדים שונים בקריאות פראיות "עליהום", ונסוגו מדי פעם בלחץ אשנו החזקה. הקשר עם המגינים שבאגפי החצר, באורווה ובדפת, הוקם מחדש, אך הורגש מחסור בכדורים. פרצנו את קיר המחסן שמתחת לחדר העלייה. כאן נמצא מלאי הגזון של תחמושת. חילקנו את התחמושת למגינים, והיה בכך עידוד רב לכולנו. היריות נמשכו עד חושך.

מלמעלה – מחדר העלייה – שמענו את קנבסקי הפצוע גונח וקורא לעזרה. פרצנו חור גדול ברצפת החדר העליון והורדנוהו מבעד לפירצה. כן הקימונו מתרס ליד השער הדרומי, שנפרץ עלידי כאמל ואנשיו בהימלטם מן החצר.

עם חושך פסקו היריות, והשתרר שקט.

לרובם המכריע של מגיני תל-חי (ולי בתוכם) היה זה יום הקרב הראשון בחייהם – מכל מקום קרב בממדים אלה. הרעש היה גדול, ויש שמטחי יריות הרובים והד התפוצצות הפצצות החרישו אוזניים. אף על פי כן שררה בדרך כלל רוח טובה בקרב המגינים, ויש שאפילו היינו מחליפים הלצות – ביחוד לאחר שנפטרנו סוף-סוף מהאויב שבבית, וכאמל וקציניו עזבו את החצר, מבלי שידענו, כאמור, את אשר עוללו בחדר העליון.

רק הדאגה לפצועים, וביניהם לטרומפלדור, האנוש, הטרידה. העזרה הרפואית שהיה בידינו להגיש הייתה בלתי מספקת לחלוטין. בשעות הקרב חסרנו רופא. את תפקיד החובש מילא זאב כצלסון, באותם הימים חבר קבוצת כינרת. הכשרתו בהגשת עזרה ראשונה הייתה דלה, וציודו הרפואי עוד דל ממנה.

פנחס שניאורסון שלט בעצביו שליטה מוחלטת, ופיקודו היה יעיל עד מאוד. הפעם נתגלה במלוא כוחו. בין כל המגינים זוכר אני רק מקרה אחד שבו איבד אדם את עשתונותיו וחושיו, ומעשה שטן – דווקא חייל מהמשוחררים. עמדתו הייתה ליד הקיר הצפוני. הוא נפגע כנראה בהלם: נתיישב על הרצפה כשגבו אל הקיר ורגליו מפושקות, וכל ניסיונותינו לעוררו ולעודדו לא הועילו. הוא פילבל לעומתנו בעיניו הלטושות, פיו פעור לחצאין, מבע פניו שונה ולא קלט כנראה דבר. לאחר שנואשנו מהשיב את רוחו הנחנן לו. במידה שזיכרוני לא יטעני, אני הוא שירשתי את רובהו האנגלי ואת חגורת כדוריו, לאחר שרובי הגרמני החביב עליי נשדד, כמסופר, בדרך מכפר-גלעדי. מאז התחלתי משתמש אך ברובה אנגלי, ולימים, משנעשיתי רגיל בו, התחלתי מגלה בו כפעם בפעם את מעלותיו הגדולות.

הבחורים והבחורות ברובם המכריע גילו אומץ ויוזמה ונענו מתוך נכונות גמורה לכל פקודה ותביעה. כשהקרב היה בעיצומו, נתגלה מחסור במים בבית, והתחלנו סובלים (כרגיל בשעת קרב) מצמא. לא אשכח איך בעצם ברד היריות זחלה יהודית אדלר הצעירה החוצה, מבלי שנתבקשה לכך, אל בריכת הבטון הקטנה שמצפון (שדרכה זרמה אמת מים) והכניסה הביתה דלי מים. כל העוקבים אחרי מעשה הנערה עצרו את נשימתם. אך היא עשתה את שלה בנחת – כעשות מעשה רגיל – כשחיוך הנעורים והמשובה על פניה. היא חזרה הביתה בריאה ושלמה וספגה נזיפות חיבה מכל הבחורים.

יא.

אחזור להמשך הסיפור. עם ערב החל טרומפלדור תובע בכל תוקף ששלושה אנשים יפרצו לכפר-גלעדי ויהי מה, על מנת להבהיל את הרופא שמושבו היה במטולה. ייתכן

שקיווה כי הרופא יצליח עוד להציל את חייו. אין ספק שידע כי מצבו אנוש. שלושה חברים התנדבו מייד, לבשו כהים והחלו מזדיינים (כל חבר ברובה ובאקדח) ומתכוננים ליציאה. כשהתמהמהו קמעה, צעק טרומפלדור לעבר שניאורסון: "תגרש כבר את הבשיי-בוזקים לעזאזל". השלושה מיהרו לצאת. סוף-סוף הגיעה קבוצה ממגיני כפר-גלעדי ומטולה, וביניהם גם ד"ר גרי. הוא בדק מייד את טרומפלדור ונוכח שמצבו נואש. אף על פי כן זירז את העברתו והעברת קנבסקי הפצוע קשה ויתר הפצועים למטולה, כדי שיוכל לטפל בהם כראוי.

בינתיים הוחלט להיסוג מתל-חי ולהתרכז בכפר-גלעדי ובמטולה בלבד. הכוחות לא הספיקו להחזיק בשלוש נקודות נוכח התקפות מוסיפות והולכות. הוחלט להעלות באש את תל-חי, והוטל על קבוצת מגינים לבצע זאת.

הייתי בקבוצת האבטחה, שהוטל עליה ללוות ולאבטח את טרומפלדור הפצוע בדרכו לכפר-גלעדי. חברים נשאוהו על גבי מיטה מתקפלת. טרומפלדור היה שקט מאוד ובמלוא הכרתו, אם כי כבר חלוש. שאלתי את ד"ר גרי אם יש תקווה לחייו. הרופא המומחה והיקר הניע ראשו בהיסוס רב ובעצב עמוק. התחלנו עולים במדרון העולה מתל-חי לכפר-גלעדי. רחקתי מנושאי הפצועים לזמן מה מזרחה כדי לאבטח את השיירה העצובה המתנהלת בדומיית הלילה. כשחזרתי וקרבותי אל נושאי הפצוע, הודיעוני שטרומפלדור הוציא את נשמתו. החברים שהיו לידי מסרו לי כי דבריו האחרונים היו: "אין דבר. טוב למות בעד ארצנו".

אותו רגע לא זועזעתי, ולא ברור לי אם משום שהייתי נכון לכך וחיסנתי עצמי בהכרה, או מחמת ההתעוררות של סערת קרב ראשונה, אם בשל טמטום של עייפות שהשתלט עליי או מסיבות אחרות.

הגענו לכפר-גלעדי עייפים עד מוות, ושם, לא הרחק מהבית, צפונית-מזרחית ממנו, נכרו שני קברים – אחד לארבעת המגינים (יוסף טרומפלדור, בנימין מונטר ושני המתנדבים מאמריקה זאב שרף ויעקב טוקר) ואחד לשתי המגינות (דבורה דרכלר ושרה ציזיק). אני זוכר בבהירות את אברהם הרצלד טורח בקבורה.

אותו לילה לא הוטל עליי כל תפקיד. אף כוחותיי אפסו. רבצתי אי שם, נתכרבלתי בשמיכה ואף כיסיתי בה את ראשי, ותרדמה עמוקה נפלה עליי לאחר היום הגדוש.

יב.

למחרת התעודדתי. טיפלנו בקדחתנות בביצור כפר-גלעדי, כי ציפינו שעה שעה להתחדשות ההתקפות. אך היום עבר, ולא קרה דבר. נראה כי גם אויבינו היו זקוקים

אך אני התקוממתי
ותבעתי בכל תוקף שידבר
עברית: "אדם היודע
עברית חייב לדבר בארץ
רק עברית".

עוד באותו לילה עזבו
חלק מאלה שהחליטו
לעזוב ויצאו למטולה
בדרכם לצידון. הם נטלו
על עצמם להוביל איתם
גם את הפצועים.

עשינו כלילה את כל
ההכנות להתגוננות
נמרצת. זוכרני שנשלחתי
בלילה בתוך משמר מזוין
ללוות את חברי כפר-גלעדי
שירדו למעיין רואחינה
כדי להצטייד במים ליום
מחר. החברות אפו לחם.
החברים הוסיפו לעסוק
בקדחתנות בניצור הבית
והעמדות שליד הבית.

עם בוקר נראו
סימנים מובהקים של
התקהלות עצומה במזרח.

על הרי הגולן הועלו משואות, שהזעיקו את הערבים לקרב.
זוכרני שמצב הרוח בקרב המגינים היה טוב. פה ושם
נשמעה גם שירה. מצב הכלכלה היה ברע, ולמגינים חולק
לחם תירס, כי קמח חיטה לא היה עוד בנמצא.

לפתע נשמעו מצד מזרח שני קולות נפץ חזקים,
שחלק מהחברים דימו כי הם יריות תותח. לא היה כל
סימן של בהלה, אך באווירה הורגש שהקף מתחילה נוטה
לצד התובעים נסיגה מיידית. בקרבת מקום לעמדותי
נערכה התייעצות בהולה של מפקדי המקום. הרוב נטה
לעזיבה מיידית, וביניהם המפקד גד ויגדורוב, איש
"השומר" המפוכח, הזהיר ושבע הניסיון.

המיעוט עוד התנגד. הייתי מצעירי המגינים, ואף
על פי כן העזתי וצירפתי את תביעתי הנמרצת לדורשים
להוסיף ולעמוד. בין נימוקי המתנגדים לעזיבה היה גם
הנימוק ההגייוני, שאפילו יוחלט על נסיגה, יש להחזיק,
מכל מקום, מעמד משך היום ולצאת את המקום רק עם
חושך; הן קרוב לוודאי שהמתנפלים יתקו בפנינו את
דרך הנסיגה, ומכל מקום יגלונו כשאנו עולים על ההרים
הקירחים מערבה בדרך אל ידידינו המתואלים. אך
החלטת הנסיגה כבר נחרצה. העמסנו עלינו כל הנשק
שיכולנו להעמיס, והשאר קילקלנו או פירקנו. לא הייתה

אנדרטת האר"ה השואה בתל-חי.
למרגלותיה נשבעו אמונים דורות
של לוחמי "השומר" וה"הגנה"

להפוגה לאחר הקזת הדם ההגונה שגרמנו להם.
בערב נתקיימה בכפר-גלעדי אסיפה סוערת למדי.
חלק מהאנשים נואש מאפשרות של עמידה ולא ראה
טעם בהתמודדות נוספת מול כוחות עדיפים פי כמה.
אחרי קרב תל-חי ונסיגתנו משם, ולאחר שמקרב הערבים
נפלו בקרב עשרות רבות ורבים נפצעו, ברור היה שיעלו
עלינו במלוא כוחותיהם, ואולי גם ישתמשו בתותחים
כדי להרעיש את עמדותינו. "וכיצד נוכל לעמוד נגד
תותחים?" הסתמכו על אימרתו של טרומפלדור שאמר
— כך מסרו — כי בפני תותחים ניאלץ להיסוג. אך חלק
הגון היה נגד עזיבה ובעד עמידה עד הסוף, ואני הייתי
בכל ליבי איתם. בשעת הדיון חשתי בחריפות בחסרונו
של טרומפלדור. סבורני שלא אני היחיד שהעליתי על
ליבי אותה שעה: אילו היה טרומפלדור איתנו בשעת הדיון
הזה. הרצפלד ניסה — כדרכו — לפשר, אך ללא הצלחה,
כמובן. ואין צריך לומר שנשאר עם הנשארים.

והנה אפיזודה קומית אופיינית מאותה אסיפה. אני
לא זכרתי, אך סיפר לי אותה אחד המשתתפים — חייל
משוחרר מהגדוד האמריקאי. הלה דעתו הייתה שיש
להיסוג ופנה לאסיפה להסביר דעתו: כמה מאנשי
הגדודים, שלא הבינו עברית, תבעו מהמדבר לדבר אידיש.

כל אפשרות להציל משהו מהרכוש, וחששנו להעלות את הבית באש, מחשש שהערבים יראו בכך סימן נסיגה ויזדונו "לחתוך" לנו את דרכנו מערבה.

עזבנו איפוא את המקום, ירדנו לוואדי מערבה, התחלנו עולים ומטפסים במדרון הזקוף של הרי נפתלי. הייתה זו החלטתנו הנחרצת, למקרה התנגשות, למכור את חיינו ביוקר, ובשום פנים לא ליפול בשבי חיים; כל אחד הפריש מספר כדורים לעצמו כדי להתאבד, אם לא תהיה ברירה.

אך הנהגת המערכה מצד הערבים הייתה כה פרימיטיבית, שאפילו לא ניסו לנתק את דרך נסיגתנו. הגענו בשלום אל פסגת ההרים ומשם לעדיסה והלאה לטייבה – מקום ארמונו של כאמל בק (להבדיל מכאמל אפנדי), מנהיג המתואלים. כאן הסבירו לנו פנים והאכילנו לשובע לפי כל מנהגי הכנסת האורחים הערבית. ביתיים הגיעו גם החברים ממטולה, שהודענו להם על-ידי שליח על נסיגתנו.

עוד שמורות בליבי בבהירות שעות צפיית החרדה לבואם של חברינו אלה. כבר היינו מוכנים לצאת מזוינים לקראתם, כשראינו את שורת העורף המתארכת של אנשי מטולה משרכת דרכה אלינו בשביל ההררי המתפתל. עם הצטרפם אלינו שבה רוחנו.

בשבתנו אל הסעודה הפקדנו את הנשק בידי מארחינו, וזוכרנו עד מה לא הייתי שקט אם יוחזר לנו בשלמות. אך הוותיקים, אנשי "השומר", בטחו בידידותם של המתואלים, ואכן צדקו באמונם: לפני צאתנו לדרך הוחזר לנו נשקנו כולו.

הבק ומקורביו לא האמינו למראה עיניהם בראותם מה היה המחנה שהגן במשך חודשים על נקודות הצפון. השמועות הדמיוניות שפשטו בקרב הערבים הפריזו הרבה בכוחנו לעומת מה שהיה במציאות. רווחו אגדות על מאות לוחמים יהודים – מצוידים כדבעי – העומדים במערכה. והנה נוכחו מארחינו כי מנינו בסך הכול כ-90 איש ואשה וכמספר הזה רובים.

לאחר הארוחה הדשנה – לחמה באל-רוז (בשר באורז בשפע שמן ותבלין), כשמארחינו ומשרתיהם ונערי משרתייהם עומדים עלינו לשמשנו, הכול כדת וכדין – נחנו כמה שעות, ובחשכת הלילה פנינו אל רכסי הרי נפתלי דרומה. המתואלים השאלו לנו מספר פרדות משא עבור החלשים, הצידה והחפצים המעטים אשר איתנו. כל הלילה צעדנו בשביל שעל ראשי ההרים – איש-איש ורובהו על כתפו. הלילה היה מעונן וחשוך, וכפעם בפעם ירד עלינו גשם – גשם לילי וגלילי – ונרטבנו. הורגשה התפרקות, והשיירה נמתחה עד מאוד. הרובים ותרמילי התחמושת "חתכו" את הכתפיים. המשמעת רפתה. וכמו בכל שעת התפרקות החלו מתגלות המידות

המגונות שבבני-אדם. נתגלו בעלי מרפקים (ולאו דווקא מאנשי השורה) שהתפרצו לרכוב על הבהמות המעטות, אם כי היו חלשים מהם ועייפים מהם שהיו זקוקים יותר להינפש מההליכה המייגעת. מידת הנכונות לעזור לזולת רפתה.

עם בוקר הגענו אל מול מלאחה וירדנו מההר במורד התלול. חששנו להיתקל בצבא או במטורה הבריטיים ולהחרמת נשקנו היקר. עטפנו איפוא את הנשק חבילות חבילות בשמיכות, וכך הובא בשלום לאיילת.

כשהגענו עיפיים לאיילת בבוקרו של י"ד אדר תר"פ, מצאנו שם קבוצת חברים מתכוננים לעלות לעזרה ואת המשלחת של הוועד הזמני וועד-הצירים מתכוננת לעלות "למעלה" "לבדוק את המצב" ואת צורכי ההתגוננות. אולם הם איחרו את המועד.

כשהגעתי מאיילת לראש-פינה, פגשתי שם את אליהו גולומב, כשהוא מתכוון לעלות לעזרתנו בראש קבוצת חברים-חיילים, המצוידת בשני "לואיסגנים" וכ-20 רובים ותחמושת. הוא קיווה להגיע לעזרתנו, אך גם הוא איחר את המועד. בראש-פינה בישרנו לו את הבשורה הרעה של הנסיגה מנקודות הצפון וסיפרנו על הקרבות שבהם עמדנו בימים האחרונים ועל נפילת טרומפלדור וחבריו. מי יודע, עלה אז על ליבי: אילו היו אליהו וחבריו מגיעים למועד עם הציוד שבידיהם, אולי לא היו הנקודות נעזבות.

ירדנו יחד (עם אליהו גולומב) בעגלה מראש-פינה לכינרת. הכביש עדיין לא היה מזופת. העגלה נידרדרה על כביש רעוע במשך שעות רבות. אליהו חקר ודרש לפרטי הקורות של יום תל-חי ועזיבתה. במידה שאני זוכר, הייתה השיחה ההיא כריתת הברית החברית בינינו.

לאחר שחזרתי מהצפון לכינרת, נהפך עלי ליבי, והייתי לאדם אחר: מעין תבלול שטטה, כביכול, מקודם את עיני הוסר. התחלתי רואה את מציאותנו בארץ ראייה חדשה: בהירה, חריפה חדה ואכזרית. מאז התחילה עבודתי הרצופה בהגנה.

אדר תשי"ב קבוצת כינרת

"צריכים אנו להרחיב את גבולי שמירתנו, להוציאה מארבעת קירות הבית על פני כל השדה מסביב...
"לא צבא כובש החי על חרבו דרוש לנו לשמירת עמדותינו עד תום הימים הרעים, כי אם מחנה עובדים, שידעו, אומנם, להחזיק גם בשלח...
"כעת בא צבא, מחר הוא הולך, רע ומר לנו כל זמן שאנו סומכים על כוחות אחרים...
"למצב הקשה והמסוכן של הגליל יש רק תשובה אחת: להגדיל תכף ומייד את היישוב בצפון בעבודה ובשמירה".

(מדברי אהרן שר בשנת תר"פ)

המשרד להגנה

הגל למדינת ישראל